

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра історії та філософії ННІПІ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЛОГІКА ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Статус дисципліни - обов'язкова

Рівень вищої освіти - перший (бакалаврський)

Ступінь вищої освіти - бакалавр

Галузь знань - 08 «Право»

Спеціальність - 081 «Право»

Освітня програма – освітньо-професійна програма підготовки фахівців ступеня вищої освіти бакалавр за спеціальністю «081» «Право»

Форми здобуття вищої освіти - денна та заочна

Мова навчання - українська

Форма підсумкового контролю - залік

Київ – 2024

УДК 101

Розробники:

Тетяна КУМЕДА, доцент кафедри історії та філософії ННПП, кандидат мистецтвознавства, доцент;

Ганна ПЕТРОВА, доцент кафедри історії та філософії ННПП, кандидат філософських наук.

Рецензенти:

Олена ЩЕРБИНА, професор кафедри логіки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філософських наук, доцент;

Роман МИХАЙЛЕНКО, доцент кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент.

Обговорено та схвалено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ

від 24 вересня 2024 року, протокол № 21/2-5

Гарант освітньої програми:

Альона ЛУКАШЕНКО - доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції.

Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом навчальної дисципліни є структурні форми, закони побудови міркувань та специфіка їх застосування в юриспруденції.

Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є: розвиток логічного, критично-орієнтованого мислення як елементу професійної, а саме правової культури фахівця.

Завдання вивчення дисципліни:

- оволодіти категоріально-понятійним апаратом науки логіки; засвоїти значення та межі застосування формально-логічного методу як основи юридико- догматичного;
- розвинути здатність аналізувати юридичну термінологію, коректно встановлювати зміст правових визначень, логічні підстави правової кваліфікації;
- логічно грамотно складати офіційні документи, будувати свої міркування і знаходити помилки в міркуваннях опонентів;
- конструювати коректну аргументацію взагалі та в правовій суперечці чи при прийнятті правового рішення;
- розпізнавати прийоми маніпулювання з боку співрозмовника і протистояти їм;
- оволодіти культурою дискусії, розрізненням коректних та некоректних її прийомів;
- застосовувати логічні методи у процесі розслідування злочинів;
- будувати слідчі версії з використанням методів логіки;
- визначати логічні наслідки в разі зміни чинності нормативних приписів, правил, умов контракту або фактів справи тощо, що особливо важливо в умовах швидкого оновлення правових підстав;
- застосовувати методи логіки для дослідження наукових проблем у праві.

Пререквізити: юридична деонтологія, юридичне документознавство, теорія держави і права.

Постреквізити: філософія права, конституційне право, кримінальне право.

Перелік компетентностей відповідно до освітньої програми

За результатами опанування навчальної дисципліни «Логіка та критичне мислення» здобувачі набувають інтегральну, загальні та фахові компетентності.

Інтегральна компетентність:

Здатність вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у правничій сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів логіки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання

Програмні результати навчання:

РН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

РН 22. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

Знання, уміння, навички

знати:

об'єкт, предмет, функції, методи логіки як науки, сутність, призначення, специфіку предмету юридичної логіки як навчальної дисципліни, особливості структури мислення загалом, основні форми та закони мислення;

вміти:

творчо мислити, набути навичок комунікації, навчитись вирішувати складні проблеми та бути лідером;

володіти навичками:

сформувати навички ефективно застосовувати професійні знання на практиці, навчитись самостійно приймати рішення.

Структура навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет логіки та її практичне значення.

Тема 2. Поняття як логічна форма думки.

Тема 3. Судження.

Тема 4. Закони логіки.

Тема 5. Умовивід.

Тема 6. Логіка аргументації.

Тема 7. Критичне мислення як засіб аналізу інформації.

Тема 8. Логічні основи критичного мислення.

Тема 1. Предмет логіки та її практичне значення

Міркування як предмет вивчення логіки. Особливості юридичного мислення. Чуттєве пізнання і абстрактне мислення. Специфіка абстрактного

мислення; його теоретична і практична значимість. Властивості юридичного мислення: нормативність, системність. Ціннісно-оцінковий характер правового мислення, його зв'язок з прагненням до встановлення істини у справі. Основні етапи правового мислення: від формулювання юридичних проблем до їх вирішення. Поняття про засоби юридичного мислення.

Логіка як наука. Схеми, форми професійних міркувань як предмет логіки. Виявлення методів досягнення істини шляхом міркувань як мета логіки. Співвідношення логіки з іншими науками про мислення. Єдність та багатоманітність логічних теорій. Логічна коректність мислення як відповідність предмету думки.

Юридична логіка як наука про критерії та регулятиви вивідного знання. Юридична логіка, що вивчає закони і форми юридичного мислення, спрямованого на пошук істини, навчає правильно будувати під час юридичної діяльності умовиводи та доведення, прищеплює вміння оперувати поняттями й судженнями, застерігає від можливих логічних помилок. Історичні етапи розвитку логічного та юридично-логічного знання.

Формалізація як метод дослідження структури міркування: його суть, можливості та межі застосування. Формалізація юридичного мислення. Логічна універсальність та гендерно-психологічна специфіка мислення. Поняття формалізації. Рівень формалізації знання та широта її застосовності. Умови ефективності використання методу формалізації. Основні принципи побудови формалізованих міркувань. Логіко-формальний характер мислення юриста. Формальна логіка як найважливіший засіб юридичного мислення. Принципи юридичного мислення.

Логіка і мова. Логіка і юридична мова. Мова як засіб вираження інформації. Порівняльна характеристика природної та формалізованої мов. Семіотика як наука про знаки. Виміри і рівні знакового процесу. Загальна характеристика логічної структури юридичної мови. Складові частини мови правових приписів.

Логічне моделювання юридичного мислення. Логічне моделювання як засіб мислення. Слідчий експеримент та ретроспективне уявне моделювання. Перспективне уявне логічне моделювання як методологія побудови плану розслідування кримінального правопорушення.

Тема 2. Поняття як логічна форма думки

Поняття як форма мислення. Особливості відображення світу у поняттях. Мислення як оперування поняттями. Місце понять у структурі процесу мислення. Способи мовного вираження понять. Основні логічні прийоми формування понять: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення. Загальна характеристика поняттєвого апарату юриспруденції як базису правової науки та практики.

Зміст і обсяг поняття. Ознаки предметів думки та їх різновиди (істотні та неістотні, відмітні та невідмітні). Зміст поняття як основа об'єднання предметів думки у загальний клас. Смысл вимог необхідності та достатності елементів, які складають зміст поняття.

Обсяг поняття як множина предметів думки. Класи, підкласи, елементи класу. Відношення належності елемента до класу та включення класу до

класу. Кваліфікація кримінального правопорушення як встановлення належності елемента до класу. Логічні механізми ідентифікації в юридичній галузі. Закон оберненого відношення між обсягом та змістом поняття. Узагальнення та обмеження понять.

Види понять. Поділ понять за кількістю елементів обсягу (порожні, одиничні, загальні), за типом (якістю) відображуваних явищ (конкретні, абстрактні), за характером вказування елементів змісту (позитивні, негативні), за можливістю самостійного визначення (відносні, безвідносні).

Відношення між поняттями. Порівнянні та непорівнянні поняття. Сумісність і несумісність порівнянних понять. Типи сумісності: рівнозначність (тотожність), перетин (перехрещення), підпорядкування. Типи несумісності: співпорядкування (співпідпорядкування), протилежність, суперечність. Колові схеми Ейлера як засіб вираження відношень між поняттями. Співвіднесення юридичних понять і проблема «конкуренції норм права».

Операції з обсягами (класами) понять: перетин (перехрещення), об'єднання, різниця класів, доповнення. Основні закони логіки класів: комутативність і асоціативність операцій перетину та об'єднання; закони дистрибутивності, поглинання тощо. Операції з класами юридичних понять.

Дефініція (визначення поняття). Номінальні та реальні дефініції. Явні та неявні дефініції. Дефініція через найближчий рід та видову ознаку. Правила явної дефініції. Помилки, можливі у дефініції. Неявні дефініції: контекстуальні, індуктивні, через аксіоми. Логічна правильність дефініцій юридичних понять як умова ефективності правозастосовчої практики. Норми дефініції.

Прийоми, подібні до дефініції: опис, характеристика, пояснення за допомогою прикладу тощо. Легальні дефініції. Синтетичні та аналітичні дефініції. Значення логіки дефініцій для юридичної теорії та практики.

Поділ (класифікація) понять. Види поділу: за видовією ознакою, дихотомічний поділ. Правила та можливі помилки поділу. Поділ юридичних понять. Роль логіки класифікацій у праві.

Тема 3. Судження

Загальна характеристика судження. Судження як форма мислення. Істиннісні значення судження. Судження та речення. Норма права як судження. Логічні особливості нормативних суджень. Логічна структура юридичної норми. Співвідношення цінності та істинності правової норми. Основні форми представлення юридичної норми.

Структура елементарного висловлювання. Терміни висловлювання (суб'єкт і предикат). Стверджувальна (позитивна) і заперечна (негативна) зв'язки. Квантифікація висловлювань.

Прості судження та їх види. Підстава поділу суджень на прості та складні. Класифікація простих суджень за якістю та кількістю. Колові схеми відношень між термінами в категоричних судженнях. Розподіленість термінів у судженнях. Істиннісні відношення між простими судженнями. Відношення сумісності: еквівалентність (тотожність), логічне підпорядкування, часткова

сумісність (субконтрарність). Відношення несумісності: суперечність (контрадикторність), протилежність (контрарність).

Внутрішні та зовнішні вимоги до істинності норми права. Співвідношення істинності норми права з її ефективністю у правозастосовчій діяльності.

Поняття «матеріальної порівнянності» суджень. «Логічний квадрат» та правила співвіднесення матеріально порівнянних висловлювань.

Основні різновиди логічного зв'язку простих висловлювань у рамках складних суджень. Кон'юнкція як вимога одночасної істинності висловлювань. Диз'юнкція як заборона одночасної хибності суджень-складових. Сильний (строгий) та слабкий (нестрогий) різновиди диз'юнктивного зв'язку. Імплікація як вираження умовного зв'язку (зв'язку між достатньою та необхідною умовою). Еквіваленція (тотожність) як двосторонній (симетричний) умовний зв'язок.

Принципи формалізації складних суджень. Методика алгоритмічного встановлення валентності складного судження за допомогою семантичних таблиць (таблиць істинності).

Поділ суджень за модальністю. Логічна та фактична (онтологічна) модальності. Основні категорії алетичної модальності: необхідність, можливість, випадковість. Деонтична модальність та її категорії (зобов'язування, заборона, дозвіл). Поняття епістемічної, аксіологічної, часової та інших модальностей. Урахування модальності суджень у правоохоронній діяльності. Деонтична характеристика норм права.

Логічне тлумачення норми права та його значення для кваліфікації кримінальних правопорушень. Інші логічні проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень.

Тема 4. Закони логіки

Поняття закону в логіці та юриспруденції: спільне та специфічне. Закон як необхідний і загальний (для певної предметної області) зв'язок. Закони буття і закони мислення. Відображення у законах формальної логіки відносної стійкості, якісної незмінності явищ реального світу, їх еквівалентності між собою у певному плані. Співвідношення логічної та юридичної необхідності. Формально-логічний закон як тотожно-істинна формула. Принципи диференціації основних та неосновних (похідних) законів логіки.

Основні формально-логічні закони. Пропозиційна логіка (логіка висловлювань): її предмет та принципи побудови. Закони, які визначають аксіоматичний базис логіки висловлювань.

Закон тотожності. Принципи визначеності та послідовності мислення і їх вираження у законі тотожності. Умови дотримання закону тотожності та можливі помилки, пов'язані з їх порушенням. Вимога логічної визначеності та проблеми ідентифікації й групової належності у криміналістиці. Межі застосування закону тотожності. Парадокси й алогізми, зумовлені позапредметним дотриманням закону тотожності.

Закон виключеного третього. Суть принципу несуперечності й особливості

його реалізації в юридичній теорії та практиці. Відношення суперечності між висловлюваннями та його вираження у законі виключеного третього. Уточнення принципів визначеності та послідовності в законі виключеного третього. Закон виключеного третього та бівалентна семантика традиційної логіки: сфера застосування та причини обмеженості. Альтернативні логічні системи, що компенсують дефіцит бівалентної семантики.

Діалектика і формальна суперечливість. Онтологічні та формально-логічні суперечності. Проблема співвідношення онтологічних суперечностей та їх відображення в мисленні; принципи вирішення цієї проблеми у сучасній параконсистентній логіці.

Закон несуперечності. Різновиди відношення несумісності та їх вираження у законі несуперечності. Проблема сумісності юридичних норм. Використання закону несуперечності при побудові логічних «детекторів брехні». Відображення законів виключеного третього та несуперечності у вимогах кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Визначеність, послідовність та несуперечність правотворчої та правозастосовної діяльності як фактор правосуддя.

Закон достатньої підстави. Принцип обґрунтованості та його вираження у законі достатньої підстави. Закон достатньої підстави та його формальна репрезентація в пропозиційній логіці. Доказовість як вимога законності: відображення даної вимоги в юридичних нормах.

Дотримання законів логіки – необхідна умова ефективності професійної діяльності працівника правоохоронних органів.

Тема 5. Умовивід

Умовивід як форма мислення. Структура умовиводу. Поняття логічного виводу та логічного слідування.

Демонстративні та недемонстративні умовиводи: принципи розрізнення та логічні характеристики. Демонстративність умовиводу як логічна підстава судового вироку. Дедукція та редукція. Повна і неповна індукція як види редуктивних умовиводів. Застосування дедуктивного та індуктивного методів у розслідуванні кримінальних правопорушень. Аналогія як комбінований (індуктивно-дедуктивний) вивід. Строга і нестрога аналогія у попередньому розслідуванні та при проведенні криміналістичної експертизи.

Дедуктивні умовиводи. Істинність засновків та формальна правильність міркування – гарантії істинності висновку дедуктивного виводу. Принципи формалізації дедуктивного виводу.

Виводи, що ґрунтуються на суб'єктно-предикатній структурі суджень. Безпосередні умовиводи з категоричних суджень: перетворення, обернення, протиставлення предикату, виводи за «логічним квадратом».

Простий категоричний силогізм. Склад силогізму. Фігури та модуси силогізму. Правильні (демонстративні) модуси. Відбір правильних модусів за допомогою колових схем. Принципи демонстративного виводу з двох простих суджень через визначення фігури та модусу силогізму.

Скорочений силогізм (ентимема); відновлення силогізму з ентимеми. Складні силогізми (полісилогізми) та складноскорочені силогізми (сорити та епіхейреми).

Виводи, що ґрунтуються на логічних зв'язках між судженнями. Основні різновиди виводів зі складних суджень та їх правильні (демонстративні) модуси. Система натурального виводу логіки висловлювань (СНВ ЛВ). Повнота і несуперечливість СНВ. Мова логіки висловлювань: алфавіт, визначення припустимих виразів, семантика логічних сполучників. Правила виводу. Правила рівносильної заміни. Рівносильності, що задають способи визначення істиннісного значення формул.

Принципи побудови логічного виводу в СНВ (прямого та опосередкованого припущеннями). Можливості використання натурального числення висловлювань при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Умовивід та логічне слідування. Способи встановлення логічного слідування між наявними підставами та передбачуваним висновком. Кон'юнктивна нормальна форма (КНФ) як засіб встановлення логічного слідування. Огляд простих (найсильніших) наслідків шляхом приведення вихідних засновків до скороченої КНФ.

Логічний аналіз операцій мислення – умова його алгоритмізації і передачі цих операцій комп'ютеру. Загальна характеристика правової кібернетики та її застосування в практичній діяльності правоохоронних органів.

Тема 6. Логіка аргументації

Поняття про аргументацію. Дослідження процесу аргументації в теорії аргументації. Характерні риси аргументації. Види аргументації: емпірична та теоретична, дедуктивна та недедуктивна (правдоподібна), доказова та недоказова. Суперечка, її види, прийоми ведення. Логічна та юридична аргументація. Співвідношення логічних та гендерно-психологічних аспектів аргументації.

Поняття доведення. Логічний сенс операції доведення. Особливості поняття доказування у кримінальній (цивільній) справі як нормативно регульованої діяльності. Структура логічного доведення: теза, аргументи (підстави), демонстрація. Основні різновиди доведення: пряме та непряме. Способи встановлення демонстративності безпосереднього слідування тези з наявних аргументів.

Непряме апагогічне (методом від протилежного) та непряме розділове (методом послідовного виключення) доведення; їх використання при обґрунтуванні слідчих версій.

Співвідношення теоретичних та емпіричних методів обґрунтування у процесі розслідування судової справи. Загальна характеристика комбінованого багатоступінчастого доказування.

Поняття спростування. Захист і спростування в логіці та юриспруденції; спільне і специфіка. Безпосередня та опосередкована критика тези. Встановлення хибності тези шляхом прямого та непрямого спростування.

Критика аргументів і виявлення логічної неспроможності демонстрації. Правила доказового міркування. Правила по відношенню до тези й антитези (правила визначеності, несуперечливості та незмінності тези).

Логічні помилки, пов'язані з порушеннями даних правил.

Логічні правила та помилки, що відносяться до аргументів. Вимоги істинності, несуперечливості, достатності аргументів та автономності їх обґрунтування щодо тези, яка доводиться.

Основне правило демонстрації. Типові помилки, які призводять до недемонстративності аргументації. Місце логічної теорії аргументації в теорії доказів у кримінальному (цивільному) процесі.

Тема 7. Критичне мислення як засіб аналізу інформації

Загальна характеристика критичного мислення. Критичне мислення: навичка, ресурс, наука чи мистецтво? Критичне мислення як володіння навичками інтерпретації, аналізу, оцінки, умовиводу, пояснення, саморегуляції. Стратегії, методи та прийоми розвитку критичного мислення. Складові критичного мислення.

Чуттєве пізнання та його ілюзії. Підтверджувальне упередження. Евристики наочності (доступності) та репрезентативності. Упередження вцілілих (упередження виживання). Стереотипи. Хиби сприйняття. Помилки пам'яті та хибні спогади.

Медіаграмотність. Агітація та пропаганда як способи впливу на суспільну думку. Епоха постправди. Протистояння пропаганді. Соціальні медіа та інформаційні бульбашки. Принципи інформаційної гігієни.

Тема 8. Логічні основи критичного мислення

Наука і псевдонаука. Логічне обґрунтування знання. Визначення логічного обґрунтування знання. Хиби аргументації. Поняття «істина» в філософії та в логіці. «Достовірність», «аподиктичність», «ймовірність» як характеристики знання. Кореляція і причинність.

Пояснення та передбачення як види логічного обґрунтування знання.

Паралогізми і софізми. Логічні методи виявлення та усунення помилок та хитрощів у доведенні та спростуванні.

Логічні парадокси: причини виникнення і способи уникнення парадоксальності аргументації.

Консультативна допомога
кафедри історії та філософії

Онлайн: електронна пошта:
kidp@ukr.net
Пн–Пт з 9:00 до 16:00